

ترکیه: تجربه ای موفق در فرم پولی و اصلاحات ساختاری

سرور ملکان *

۱. مقدمه

تریلیون (هزار میلیارد) و یا حتی کوادریلیون^۱ استفاده شود. در این فرآیند به تقاضای پول نقد جامعه از طریق چاپ اسکناسهای درشت تر پاسخ داده می‌شد و از سال ۱۹۸۱ به طور متوسط هر دو سال یک بار افزایش قطع اسکناس صورت می‌گرفت. لذا ترکیه صاحب درشت‌ترین اسکناس دنیا یعنی ۲۰ میلیون لیر شده بود.

ترکیه در یک اقدام متهورانه در سال ۲۰۰۵، شش صفر از واحد پول خود را حذف نمود و لیر جدید ترکیه را به جریان انداخت. شرایط تورمی این کشور که از دهه ۱۹۷۰ آغاز شده بود، سبب گردید برای بیان ارزش‌های پولی از میلیارد،

جدول ۱ - وضعیت اسکناس و مسکوک در ترکیه طی سال‌های

قبل از اجرای فرم پولی

واحد پول	تاریخ انتشار	فاصله زمانی تا تاریخ انتشار واحد پول بعدی	تفاوت نرخ تورم (CPI) با دوره قبل	ارزش واحد پول منتشره جدید بر حسب دلار آمریکا
۵,۰۰۰	۱۹۸۱/۱۱/۲			۳۸/۷
۱۰,۰۰۰	۱۹۸۲/۱۰/۲۵	یک سال	۲۹/۱	۵۵/۵
۲۰,۰۰۰	۱۹۸۸/۵/۹	پنج سال و شش ماه	۶۷۰/۹	۱۵/۵
۵۰,۰۰۰	۱۹۸۹/۵/۱۵	یک سال	۶۰/۲	۲۴/۳
۱۰۰,۰۰۰	۱۹۹۱/۱۱/۱۱	دو سال و شش ماه	۲۳۵/۹	۲۰/۲
۲۵۰,۰۰۰	۱۹۹۲/۱۰/۲	۱۱ ماه	۵۷/۳	۳۴/۲
۵۰۰,۰۰۰	۱۹۹۳/۳/۱۸	۵ ماه	۳۲/۹	۵۲/۷
۱,۰۰۰,۰۰۰	۱۹۹۵/۱/۱۶	یک سال و ده ماه	۲۵۱/۸	۲۵/۰
۵,۰۰۰,۰۰۰	۱۹۹۷/۱/۶	دو سال	۱۹۵/۶	۴۶/۲
۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۹۹۹/۱۱/۵	دو سال و ده ماه	۴۱۶/۷	۲۰/۶
۲۰,۰۰۰,۰۰۰	۲۰۰۱/۱۱/۵	دو سال	۱۴۰/۴	۱۲/۸
متوسط		دو سال	۲۰۹/۱	۳۱/۴

مأخذ: بانک مرکزی ترکیه، دسامبر ۲۰۰۹.

* کارشناس اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی، بانک مرکزی ج.ا.ا.

بخشی از درآمد صادرکنندگان به ارز، کاهش تعرفه و سهمیه) بود.

طی سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰، اصلاحات مالی به تدریج انجام شد. مرحله اول این دسته از اقدامات، آزادسازی نرخ سود سپرده‌ها و وام‌های بانکی بود. پس از آن بانک‌ها برای جلب سپرده اقدام به رقابت در ارائه نرخ‌های بهره بالا نمودند که در نهایت منجر به بحران مالی سال ۱۹۸۲ و ورشکستگی شش بانک و تعدادی از واسطه‌های مالی گردید. لذا بانک مرکزی مجدداً کنترل نرخ بهره را تا سال ۱۹۸۸ که در برنامه دوم آزادسازی نرخ بهره، معیار تعیین آن را مثبت بودن نرخ بازده واقعی معرفی کرد، در دست گرفت. در این سال‌ها به دلیل نبود بازار بین‌بانکی، بانک مرکزی

ترکیه در سال ۲۰۰۵، شش صفر از واحد پول خود را حذف نمود. شرایط تورمی این کشور از دهه ۱۹۷۰ سبب گردیده بود برای بیان ارزش‌های پولی از میلیارد، تریلیون و کوادریلیون استفاده شود و از سال ۱۹۸۱ هر دو سال یک بار افزایش قطع اسکناس صورت گیرد

نمی‌توانست علامتی از بازار دریافت کند که نشان دهد وضعیت پولی در چه شرایطی است. لذا، ریسک اعتباری متوجه بانک مرکزی بود که از طریق اعطای وام به روش اضافه‌برداشت نیاز بانک‌ها را تأمین می‌کرد. طبق قانون، این روش باید با تودیع وثیقه انجام می‌شد و وثایق شامل اوراق بهادار دولتی بود.

فروش اوراق بهادار دولتی به روش حراج برای اولین بار در ماه می سال ۱۹۸۵ با سررسید یک ساله انجام شد. از اواخر سال ۱۹۸۶ ابزارهای بدهی کوتاه‌مدت نیز به حراج گذارده شد. در نتیجه، نرخ بهره به تدریج بازتاب انتظار بازار از تغییرات نرخ تورم شد. همچنین نیاز بازار به تأمین مالی توسط خزانه مشخص گردید و امکان

انتشار قطعات پولی بزرگ، اقبال عمومی مردم نسبت به پول ملی (لیر ترکیه) را تضعیف کرده بود. برای مثال تنظیم موافقتنامه‌های اجاره به دلار یا پوند و خرید به دلار و یا یورو به جای لیر در مناطق توریستی رواج یافته بود. همچنین واحد پول این کشور توانایی خود در انجام موفقیت‌آمیز وظایف تعریف شده از جمله انجام محاسبات، نگهداری حساب‌ها، ثبت آمارها و تسویه نقدی معاملات را از دست داده بود. لذا دولت ترکیه پس از اجرای برنامه اصلاحات ساختاری و تثبیت اقتصادی (که اجرای آن را از سال ۲۰۰۰ میلادی و تحت نظارت صندوق بین‌المللی پول آغاز کرده بود)، از اول ژانویه سال ۲۰۰۵ میلادی، واحد پول خود را تغییر داد و اسکناس‌های جدید را به گردش درآورد.

۲. آغاز و انجام رفرم پولی

دولت ترکیه برای اولین بار پیشنهاد تغییر واحد پول کشور را در سال ۱۹۸۰ به پارلمان ارائه کرد. همزمان با این اقدام، بسته اصلاحات اقتصادی خود را نیز با معرفی برنامه توسعه بر اساس استراتژی‌های نوین از ۲۴ ژانویه ۱۹۸۰ آغاز کرد. تا قبل از این تاریخ، شرایط کلی اقتصاد این کشور را می‌توان با صفاتی همچون سرکوب شدید مالی از طریق نرخ بهره واقعی منفی، رتبه اعتباری پایین، کم رونق بودن بازار پول، اتکای شدید دولت به بانک مرکزی برای تأمین مالی کسری بودجه، محدودیت‌های سخت بر عملیات ارزی و مالیات سنگین بر درآمدهای مالی و معاملات توصیف کرد.

سرفصل‌های کلی اصلاحات که در سال ۱۹۸۰ اعلام شد، شامل برنامه‌های تثبیت اقتصادی، آزادسازی تجاری، کاهش ارزش پول ملی و حذف بسیاری از اختلال‌های اقتصادی (نظیر حذف یارانه‌ها و کنترل‌های قیمتی، آزادسازی حساب سرمایه، کاهش کنترل‌های صادراتی، افزایش جنبه پس‌اندازی ابزارهای مالی، حذف نظام چندنرخ ارز، امکان نگهداری

استفاده از وجوه کوتاه مدت در بدنه (پرتفوی) اوراق دولتی مهیا شد.

در سال ۱۹۸۷ با راه اندازی بازار بین بانکی، بانک های تجاری امکان مبادله ذخایر آزاد خود را یافتند. مداخله بانک مرکزی در بازار بین بانکی برای جذب مازاد بانک ها از طریق فروش اوراق خزانه بود که این امر مورد اعتراض خزانه داری قرار گرفت؛ زیرا مسئولین خزانه داری معتقد بودند این شیوه موجب افزایش نرخ بهره اوراق دولتی و بدتر شدن وضعیت بخش عمومی می گردد. بنابراین، بانک مرکزی شروع به ایجاد ارتباط میان بازار بین بانکی و عملیات بازار باز نمود.

تا اواخر دهه ۱۹۸۰ سیاست های اقتصادی انبساطی دنبال می شد که شامل افزایش دستمزدها در جبران نرخ تورم بالا بود. لیکن سیاست های عوام پسندانه تأثیر معکوس داشت؛ زیرا موجب اجبار در تأمین مالی این گونه مخارج با استقراض از بخش عمومی می گردید. محلی که قبلاً برای تأمین هزینه بدهی های قابل توجه خارجی مورد استفاده قرار گرفته بود و لذا روند تسویه بدهی های خارجی را با مشکل مواجه می کرد.

سیاست حفظ رقابت پذیری نرخ ارز موجب از دست رفتن سرمایه به صورت بدهی خارجی شد. در مقابل، پیشرفت های به دست آمده برای جبران خسارت های وارد شده کافی نبود و موجب شد دولت در سال ۱۹۹۸ تصمیم های قبلی مربوط به نرخ ارز را ملغی و نظام شناور خزنه را معرفی کند. در نتیجه، نرخ ارز واقعی

**سرفصل های کلی اصلاحات
شامل برنامه های تثبیت
اقتصادی، آزادسازی تجاری،
کاهش ارزش پول ملی و
حذف بسیاری از اختلالات
اقتصادی بود**

در سال ۱۹۸۸ بازار ارز خارجی تشکیل شد و اجازه داد که عرضه و تقاضای پول خارجی تعیین کننده قیمت پول داخلی باشد (نظام ارز شناور). همچنین در این سال آزادسازی نرخ بهره بانکی نیز صورت پذیرفت. بدین ترتیب زمینه برای اجرای سیاست های پولی و ارزی از طریق مکانیسم بازار فراهم گردید. بسته سیاستی آزادسازی بخش خارجی مشتمل بر بازنگری قوانین ناظر بر معاملات اوراق، مجوز خرید ارز از

۱۹۹۱ به دلیل جنگ کویت و عراق) از مزاد برخوردار شد و ذخایر خارجی بانک مرکزی روند فزاینده یافت. این ذخایر روانه بانک‌ها شد و به دلیل نااطمینانی اقتصادی، موجب افزایش سهم سپرده ارزی گردید. شایان ذکر است که در خلال دلاریزه شدن اقتصاد ترکیه، نرخ بهره واقعی بالا بود و نرخ ارز مرتب تقویت می‌شد.

در سال ۱۹۹۲ و سال بعد از آن، کسری بخش عمومی در حال افزایش بود. لذا بانک مرکزی در غیاب کمک سیاست مالی اقدام به معرفی سیاست پولی کرد که هدف آن محدود کردن وام‌دهی داخلی و سرکوب بهره در جهت کاهش دستوری آن و استفاده از قروض خارجی برای تأمین کسری حساب جاری و بخش عمومی بود. اگرچه کسری‌ها بهبود یافت، لیکن منابع خارجی اعلام نمودند که دیگر حاضر به تأمین مالی کسری‌ها نیستند؛ زیرا علائمی از بروز قریب‌الوقوع بحران مالی در اقتصاد ترکیه مشاهده می‌کردند. در مقابل دولت ترکیه تغییر رویه را موقوف به بعد از انتخابات مارس ۱۹۹۴ نمود.

قانون اصلاح پولی در ژانویه ۲۰۰۴، با این دیدگاه مصوب شد که اصلاحات در دو مرحله صورت گیرد: در مرحله اول، شش صفر از واحد پول حذف و پسوند «جدید» به اسم لیره اضافه شود و در مرحله دوم واژه جدید از لیره حذف گردد.

از نوامبر ۱۹۹۳، مردم برای خرید ارز خارجی هجوم آوردند و در ژانویه سال بعد رتبه اعتباری ترکیه به کمترین مقدار رسید. بانک مرکزی برای تخفیف اوضاع در بازار ارز مداخله کرد و با فروش ذخایر خارجی خود در اواسط ژانویه ۱۹۹۴ لیره را ۱۳/۶ درصد تقویت نمود. این عمل موجب توقف تقاضا برای ارز نشد و بانک مرکزی به فروش ذخایر ادامه داد و تا مارس همان سال

شروع به تقویت کرد و نه تنها هزینه بدهی‌های رسمی را کاهش داد، بلکه نرخ ارز خزنده به لنگر رسمی و کمک‌کننده کنترل تورم (در حالی که کسری مالی شدید وجود داشت) تبدیل گردید. پس از معرفی نظام ارزی خزنده، برنامه آزادسازی حساب سرمایه آغاز گردید. اگرچه هدف اصلی از اجرای این بخش از برنامه همگرایی با بازار سرمایه بین‌المللی بود، لیکن هدف حاشیه‌ای آزادسازی این بود که می‌توانست محدودیت تأمین مالی داخلی را رفع نماید و امکان استفاده از سرمایه‌های خارجی را فراهم آورد.

در سال ۱۹۸۹ چگونگی مقابله با تورم مزمن، بحث اصلی سیاستگذاران بود. در این راستا، بانک مرکزی و خزانه‌داری توافق نمودند تأمین مالی بانک مرکزی از هزینه‌های دولت حداکثر تا ۱۵ درصد کل بودجه باشد و سهم استقرار خارجی نیز محدود گردد. در نتیجه، منابع داخلی مهمترین منبع تأمین مالی بودجه شد. با تقویت ارزش پول ملی در این سال، وام‌دهی بانک‌های داخلی به بخش عمومی بر اساس فرمولی صورت می‌گرفت که نرخ پایه آن را نرخ بهره کوتاه‌مدت بدهی خارجی تشکیل می‌داد. در نتیجه، ورود سرمایه کوتاه‌مدت منبع اصلی تأمین مالی کسری مالی شد.

طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۲ بانک مرکزی سیاست اعتباری را دنبال می‌کرد که هدف آن ایجاد تعادل بین اجزای ترازنامه و برگرداندن اعتماد به بازار مالی به منظور جبران تداوم وضعیت نامساعد در موقعیت تأمین مالی عمومی بود. نتیجه این عمل با اندکی همراهی سیاست‌های مالی دولت، افزایش نرخ بهره واقعی و تقویت نرخ واقعی ارز بود که منجر به گسترش حجم ورود سرمایه به‌ویژه در فرم استقرار کوتاه‌مدت بانک‌های داخلی و نیز سرمایه‌گذاری در بورس اوراق بهادار استانبول بود.

در نتیجه اقدامات مذکور، ترازپرداخت‌ها طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۵ (به استثنای سال

اقتصادی خود را طراحی کرد که هدف آن کاهش تورم و بازگرداندن اعتماد عمومی به پول ملی بود. این برنامه تحت نظارت صندوق بین‌المللی پول اجرا شد و در سه سال اول برنامه ۴ میلیارد دلار تحت قرارداد موافقتنامه (Stand-by) از صندوق بین‌المللی پول وام دریافت شد. همچنین قرار بود با اجرای این برنامه، نرخ تورم ترکیه از ۷۰ درصد در پایان سال ۱۹۹۹ به ۲۵ درصد تا پایان سال ۲۰۰۰ و به عدد تک رقمی تا پایان سال ۲۰۰۲ برسد.

سه محور اصلی برنامه عبارت بود از: سیاست مالی انقباضی، اصلاحات ساختاری و نرخ ارز میخکوب شده. هدف نهایی سیاست مالی انقباضی این بود که مخارج دولت را با حفظ سطح حداقل دستمزدها کاهش دهد. به علاوه، با سیاست انقباضی مالی، اصلاحات ساختاری (نظیر خصوصی‌سازی، تغییر نظام حمایتی بخش مالی و کشاورزی) و اصلاحات نظام بانکی سعی شود بدهی بخش عمومی تثبیت شود. همچنین برای دستیابی به ثبات بدهی عمومی دولت انتظار می‌رفت کاهش پایدار در حجم قروض دولت ایجاد شود. این موارد در واقع مهمترین عواملی بودند که اقتصاد ترکیه را برای دهه‌های متوالی دچار مشکلات عدیده‌ای از جمله تورم بالا کرده بودند. اگرچه اصلاحات مالی برای دستیابی به ثبات اقتصادی مهم بود لیکن بدون همگامی سیاست پولی سازگار با آن بی‌معنی بود.

محور برنامه تثبیت اقتصادی صندوق بین‌المللی پول را انقباض مالی و ایجاد تعادل در حساب جاری تشکیل می‌داد. در واقع کسری شدید این حساب قلب مشکلات ترکیه محسوب می‌شد. کسری حساب جاری ترکیه در سال ۲۰۰۰ به ۵/۶ میلیارد دلار رسید که ۵۵ برابر سال قبل از آن بود. کسری تراز بازرگانی نیز در این سال به ۹/۸ میلیارد دلار رسید که نسبت به سال قبل از آن ۱۳۹ درصد رشد داشت. همچنین قروض دولت برای تأمین مالی خدمات

۷ میلیارد دلار ارز به فروش رساند. در نتیجه، ذخایر بانک مرکزی به ۳/۳ میلیارد دلار محدود شد و برای جبران، از وام صندوق بین‌المللی پول و انتشار اوراق قرضه سه ماهه با نرخ ۵۰ درصد استفاده شد. اقدامات اصلاحی سرانجام در نیمه دوم سال ۱۹۹۴ نتیجه داد و لیره شروع به تقویت نمود. از اواسط این سال نرخ ارز به عنوان لنگر اسمی برای مقابله با تورم به کار گرفته شد.

با تقویت ارزش پول در سال ۱۹۹۵، تحولات پولی و ارزی رو به بهبود گذارد، اگرچه کماکان روند کل‌های پولی^۲ فزاینده بود و مشکلاتی در زمینه تثبیت اقتصادی وجود داشت. رشد کل‌های پولی و افزایش شدید اعطای اعتبار به دولت موجب تشدید تورم در این سال و اوایل سال ۱۹۹۶ گردید. عمده‌ترین هدف سیاست پولی در سال ۱۹۹۵، استفاده از نرخ بهره برای دفاع از سقف تعیین شده به منظور کاهش ارزش نرخ ارز بود که سیاستی ضدتورمی محسوب می‌شد و تا سال ۱۹۹۶ نیز ادامه یافت. در دسامبر ۱۹۹۵ تورم به ۵۵ درصد کاهش یافت. در سپتامبر حجم زیادی از سرمایه خارجی وارد کشور شد و بانک مرکزی از نوامبر اقدام به سهمیه‌بندی ارزی برای تثبیت بازار ارز نمود.

سیاست پولی در سال ۱۹۹۶ بر این اساس بود که رشد دارایی‌های داخلی بیش از تورم نباشد. همچنین بانک مرکزی رشد ذخایر پولی را گزارش کرد و ثبات بازار ارز را حفظ نمود. لذا، نرخ ارز از مرکزیت سیاست پولی خارج شد. نرخ رشد شاخص عمده‌فروشی در این سال به ۸۰ درصد رسید.

سیاست پولی در سال ۱۹۹۷ با هدف تثبیت بازارهای مالی و نرخ ارز واقعی تنظیم شد. لذا قراردادی بین بانک مرکزی و خزانه‌داری منعقد شد که بر اساس آن خزانه‌داری از تأمین مالی کوتاه‌مدت با منابع بانک مرکزی برحذر شد.

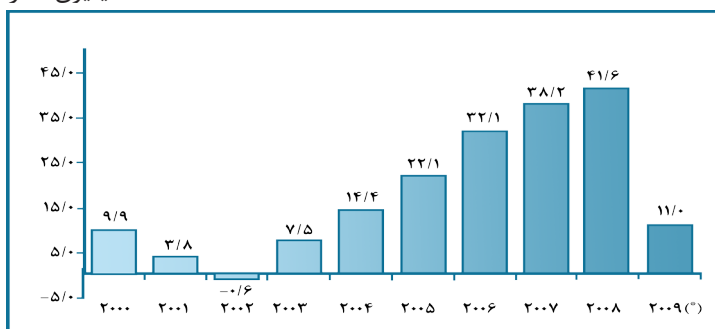
در دسامبر سال ۱۹۹۹، ترکیه برنامه جدید

از سیاست‌های مالی و دیگر تغییرات برونزا را خنثی کند. به طور معمول، انتخاب سیاست پولی به روش هدف‌گذاری تورم همراه با نرخ ارز ثابت هنگامی به کار می‌رود که بی‌ثباتی بازار پول یا روند تورم به نظام اقتصادی شوک

عمومی نقطه‌ضعف دیگر بخش مالی را تشکیل می‌داد؛ زیرا از یک طرف هزینه این‌گونه خدمات را افزایش داده بود و از طرف دیگر، موجب بروز ازدحام بیرونی شده بود که بخش خصوصی را ناتوان از دریافت وام کرده بود.

نمودار ۱- کسری حساب جاری ترکیه

(میلیون دلار)

* رقم سال ۲۰۰۹ برآوردی است.

مأخذ: بانک مرکزی ترکیه.

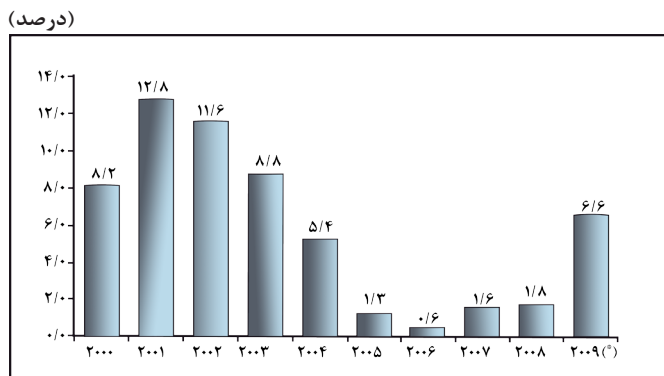
وارد کرده باشد. در ترکیه اتخاذ این سیاست به همراه کاهش نرخ بهره موجب بهبود حس اعتماد سرمایه‌گذاران گردید. تفاوت این برنامه با سایر برنامه‌های تثبیت اقتصادی ترکیه در این نکته بود که این بار هدف نه تنها کاهش نرخ تورم بلکه کاهش انتظارات تورمی نیز بود. در نتیجه، اقتصاد روی منحنی پایین‌تر فیلیپس قرار گرفت که به مفهوم تورم کمتر بدون کاهش در اشتغال بود.

ترکیه برنامه کنترل تورم خود را نه تنها برای دستیابی به تثبیت اقتصادی بلکه به منظور فراهم آوردن زمینه مساعد جهت الحاق به اتحادیه اروپا دنبال می‌کرد. در نتیجه اجرای این برنامه، در سال ۲۰۰۰ تولید ناخالص داخلی ۷ درصد رشد یافت و پهنای ۲۰ درصد برای تغییرات نرخ ارز ثابت خزنده تعیین شد. همچنین نرخ بهره کاهش یافت و نرخ تورم سال ۲۰۰۰ نسبت به سال قبل به ۴۴ درصد رسید و جریان ورود سرمایه خارجی در اثر افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران افزایش یافت. در سال ۲۰۰۱ و ۲۰۰۲ نیز برنامه تثبیت اقتصادی ترکیه با حمایت صندوق بین‌المللی پول دنبال

دولت ترکیه مخارج خود را بازنگری کرد و اخذ وام از بخش عمومی و خصوصی داخلی را تخفیف داد که موجب شد مانده بدهی‌های داخلی دولتی کاهش یابد. سپس نظام ارزی شناور خزنده را در سال ۲۰۰۰ معرفی کرد که مبین انتخاب نرخ بهره به عنوان لنگر سیاستی بود. سقوط قابل توجه نرخ بهره نتیجه کاهش پایدار انتظارات تورمی و حاشیه ریسک بود. دولت قادر به پرداخت بدهی داخلی از طریق افزایش مالیات‌ها، سرعت بخشیدن به جریان خصوصی‌سازی و اتخاذ سیاست‌های پولی ضدتورمی شد که متعاقب آن رشد کسری بودجه دولت روند نزولی به خود گرفت.

با معرفی نظام جدید ارزی، تضعیف لیر در مقابل سیدی از کالاهای آمریکایی در محدوده ۲۰ درصد برای سال ۲۰۰۰ قرار گرفت و بانک مرکزی اعلام کرد کاهش ارزش تدریجی ماهانه لیر از ۲/۱ درصد در فصل اول سال مذکور به ۰/۸۵ درصد در فصل دوم سال کاهش یافته است. سیاست پولی با تعیین میزان تغییر نرخ ارز، این اثر را داشت که به عنوان یک ابزار تثبیت‌کننده خودکار، عدم تعادل‌های ناشی

نمودار ۲- نسبت کسری بودجه دولت مرکزی به تولید ناخالص داخلی

* رقم سال ۲۰۰۹ برآوردی است.

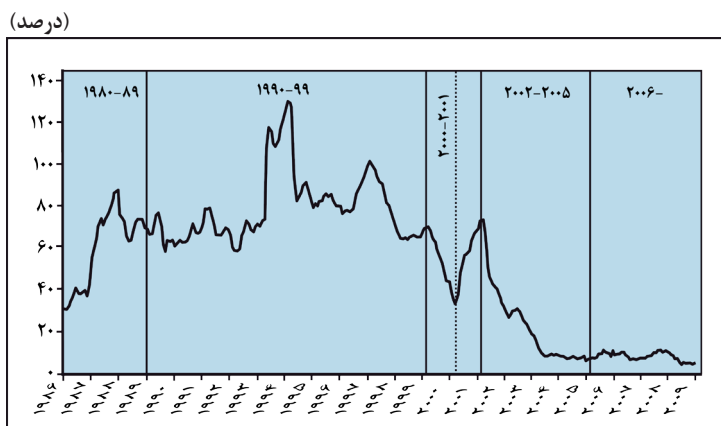
مأخذ: بانک مرکزی ترکیه.

استمرار برنامه‌های ثبات اقتصادی و مالی و نیز مهیا نمودن ابزار و امکانات لازم، افکار عمومی نیز برای همراهی با برنامه رفرم آماده شد.

برای اجرای رفرم پولی از چند سال قبل مقدمات کار فراهم آمد و در این مهم نهادهای مرتبط نظیر وزارت آموزش، وزارت صنایع،

شد. متعاقب آن در سال ۲۰۰۴ برای اولین بار از سال ۱۹۷۲، نرخ تورم در ترکیه یک رقمی شد که زمینه مساعدی برای اجرای برنامه رفرم پولی فراهم آورد. بدین ترتیب همراه با دستاوردهای حاصل از برنامه تثبیت اقتصادی، اعتبار مالی کشور در بازارهای بین‌المللی نیز بهبود یافت.

نمودار ۳- تورم ترکیه

مأخذ: بانک مرکزی ترکیه.

رسانه‌ها (به‌ویژه رادیو و تلویزیون)، خزانه‌داری و غیره تحت نظارت بانک مرکزی همکاری داشتند. شرح مختصری از اقدامات انجام شده طی اجرای برنامه رفرم در ادامه آمده است.

۳. مراحل عملیات حذف صفر

قانون اصلاح پولی در ۳۱ ژانویه ۲۰۰۴، با این دیدگاه مصوب شد که اصلاحات در دو مرحله صورت گیرد:

همان‌طور که روند تغییرات تورم در نمودار شماره ۳ نشان می‌دهد، با کاهش رشد این متغیر زمینه اجرای برنامه رفرم فراهم آمد. لیکن پس از اجرای برنامه در اول ژانویه سال ۲۰۰۵ نرخ رشد تورم افزایش نیافت و تا سال ۲۰۰۹ در سطح باثباتی باقی ماند و سپس رو به افول نهاد. این مهم مدیون برنامه‌ریزی‌های دقیقی بود که در سال قبل از اجرای رفرم توسط بانک مرکزی اتخاذ گردید؛ به گونه‌ای که در کنار

اوضاع در کنترل کامل مجریان طرح قرار گیرد؛

- همزمان با اقدامات فوق، امکانات چاپ اسکناس‌های جدید فراهم آمد؛

- برای تشخیص آسان‌تر اسکناس‌های بانکی و جلوگیری از سردرگمی در انتقال به لیر جدید، قطعات پولی با قدرت خرید یکسان در همان رنگ‌ها و طرح‌های لیر سابق طراحی شد. در مرحله اول برنامه، یک لیر به صورت سکه و اسکناس چاپ گردید؛

- تحویل اسکناس‌های لیر جدید به تولیدکنندگان خودپردازها برای تعدیل ابزارهای یاد شده با اسکناس‌های جدید، از پایان ماه اکتبر شروع شد. شرکت‌ها مجاز شدند تا به منظور پرداخت‌های داخلی یا خارجی در شعبه‌های خود در آنکارا و استانبول و یا در دفاتر اداری‌شان از اسکناس‌های جدید استفاده نمایند؛

- سیاست‌های عمومی در ارتباط با مؤسسه‌ای وضع شد که با تولید، توزیع و ذخیره مسکوکات سر و کار داشتند. بر این اساس در ماه اکتبر مسکوکات در شعب بانک مرکزی ذخیره‌سازی شد. در نوامبر به بانک‌های تجاری و در دسامبر به سایر بانک‌ها تحویل داده شد. متعاقب آن، تحویل به شرکت‌ها و یا فروشگاه‌ها در دسامبر توسط بانک‌ها صورت گرفت.

* همچنین در حوزه سازمانی اقدامات زیر جهت آماده‌سازی افکار عمومی صورت پذیرفت:

- ابتدا طرز تلقی آحاد جامعه نسبت به وضعیت تسویه مبادلات، ابزارهای پرداخت، مشکلات و راهکارها از طریق انجام پروژه‌های سنجش افکار عمومی مورد بررسی قرار گرفت. این تحقیقات میدانی در جوامع مختلف دانشجویی، دانش‌آموزی، خانوارهای شهری و روستایی و صاحبان مشاغل به صورت مستقل و با توزیع

• **مرحله اول**، شش صفر از پول حذف

و پسوند «جدید»^۲ به اسم پول اضافه شود. این روش در بسیاری از کشورهایی که اقدام مشابهی انجام داده‌اند، به کارگرفته شد و علت آن کاهش احتمال جعل پول و جلب توجه مصرف‌کنندگان اسکناس‌ها می‌باشد.
- زمان تبدیل مقادیر (TL) به (YTL)، نرخ تبدیل به صورت $TL = 1/10000 YTL$ تعریف شد؛

- اسکناس‌های لیر جدید (YTL): ۵۰، ۱۰۰، ۲۰۰، ۵۰۰، ۱۰۰۰، ۲۰۰۰، ۵۰۰۰، ۱۰۰۰۰، ۲۰۰۰۰، ۵۰۰۰۰

- مسکوکات قروش جدید (Ykr): ۱، ۵، ۱۰، ۲۵، ۵۰ قروش جدید و یک لیر جدید؛
- واحدهای کوچکتر از لیر جدید ترکیه بر اساس رابطه زیر به قروش جدید تبدیل شدند:

۱ لیر جدید ترکیه = ۱۰۰ قروش جدید ترکیه؛

• **مرحله دوم**، همانند بسیاری از کشورهای دیگر، عبارت «جدید» پس از چند سال حذف شد و واژه اولیه «لیر ترکیه» یا TL به عنوان واحد پولی جدید، مجدداً پذیرفته شد.

۳-۱. فعالیت‌های آماده‌سازی برای مرحله اول

این فعالیت‌ها در سه دسته کلی قابل تقسیم‌بندی می‌باشند:

الف. جنبه‌های سازمانی

* اقدامات انجام شده در بخش سازمانی به شرح زیر بود:

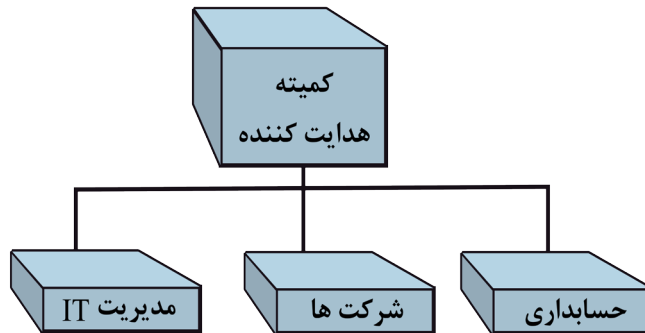
- ملاقات‌هایی با مقامات بانک مرکزی اروپا انجام شد و در رابطه با انتقال تجربه‌های مشابه در کشورهای اروپایی همفکری‌هایی صورت پذیرفت؛

- در نتیجه این رایزنی‌ها، حجم اسکناس در جریان به سطح ۱۲۴۰ میلیون برگ کاهش داده شد تا از انجام سریع و موفقیت‌آمیز جریان تعویض اطمینان حاصل شود و

پرسشنامه‌های تخصصی و مصاحبه انجام شد؛ تا اول ژانویه ۲۰۰۹ این ترتیبات شامل موارد زیر می‌باشد:

- در ملاقات‌هایی با مدیران فروشگاه‌های بزرگ که از سوی بانک‌های تجاری در آنکارا و استانبول ترتیب داده شده بود، توضیحات و ارزش‌های تخصصی و مصاحبه انجام شد؛
- در ملاقات‌هایی با مدیران فروشگاه‌های بزرگ که از سوی بانک‌های تجاری در آنکارا و استانبول ترتیب داده شده بود، توضیحات و ارزش‌های تخصصی و مصاحبه انجام شد؛
- قیمت‌ها در برخی از اسناد (صورت‌حساب‌ها، گزارش هزینه‌ها، لیست‌های حقوق و غیره) تنها موارد زیر می‌باشد:

نمودار ۴- تشکیلات هدایت‌کننده برنامه رفرم پولی

مأخذ: بانک مرکزی ترکیه

مختصری (در خصوص این طرح) به آنها ارائه شد؛

- طی مناقصه‌ای با یک شرکت روابط عمومی در رابطه با جلب افکار عمومی قرارداد بسته شد؛
- مقامات بانک مرکزی در رسانه‌ها و ملاقات‌هایی که در مدارس، دانشگاه‌ها، بخش‌های دولتی و فرهنگی در شهرهای مختلف برگزار شد، به سخنرانی پرداختند؛
- وزارت آموزش به آماده کردن موضوع‌های آموزشی برای دانش‌آموزان پرداخت؛
- از طریق برنامه‌های خاص رادیویی و تلویزیونی و بیلبوردهای تبلیغاتی، مباحث کلی برنامه به اطلاع عموم رسانده شد.

ب. جنبه‌های فنی

- در بخش فنی، کمیته‌ای شامل بانک مرکزی، خزانه‌داری، مؤسسه نظارت و مقررات بانکی، هیئت مدیره بازار سرمایه، وزارت مالیه و وزارت صنایع در بانک مرکزی ترکیه تشکیل شد و مباحث مربوطه را در سه حوزه به صورت نمودار زیر دنبال نمود.
- در بخش فنی اقدامات اجرایی و شیوه‌های جدید حسابداری و ثبت‌های رایانه‌ای تعریف شد

به لیر ترکیه (TL) و یا قروش (Kr) نشان داده شوند؛

- کلیه اظهارنامه‌ها (مالیات بر ارزش افزوده، مالیات بر حقوق، مالیات انتظاری اولیه، مالیات بر درآمد و شرکت‌ها) به لیر ترکیه و قروش آماده شوند، حتی اگر متعلق به دوره مالیاتی سال ۲۰۰۸ باشند؛
- پرداخت‌کنندگان مالیات می‌بایست سوابق حسابداری خود را به لیر ترکیه و قروش آماده کنند.

از اول ژانویه ۲۰۰۹ با اجرای مرحله دوم اصلاح پولی، ترتیبات زیر اتخاذ شد:

- کلیه حساب‌های بانکی به لیر جدید ترکیه مستقیماً و بدون هیچ‌گونه تغییر ارزش به حساب‌های لیر ترکیه تبدیل شدند؛
- دفاتر سپرده‌ای بانکی یا شماره‌های حساب همانند قبل باقی ماندند؛
- کلیه مبادلات جدید از اول ژانویه ۲۰۰۹ به جای لیر جدید به لیر ترکیه ثبت شوند؛
- برای این مبادلات و یا تبدیل‌ها نیازی به بانک‌ها نبود؛
- تبدیل شدن به لیر ترکیه مقادیر اسمی سهام و اوراق قرضه را متأثر نمی‌کرد؛

پردازش‌گرهای اسکناس‌های بانکی و تجهیزات شمارش‌گر) ارسال شد و سازگارسازی امور تا ۱۷ دسامبر انجام گرفت. سیستم‌های بانک‌های تجاری، ارقام لیر و لیر جدید ترکیه را جداگانه گزارش می‌دادند؛

- سیستم‌های پرداخت الکترونیک بدون نقص با برنامه همراهی داشتند؛
- تبدیل حساب‌های بانکی لیر ترکیه به حساب‌های لیر جدید به صورت یکپارچه انجام شد؛
- استفاده از فروش پس از مدت کوتاهی در پایانه‌های فروش (POS) مقدور شد؛
- امکان دریافت اسکناس جدید از خودپردازها برای عموم ایجاد شد؛
- شعبه‌های بانک‌های تجاری برای تسریع کار و جلب اعتماد عمومی در روزهای تعطیل در اول و دوم ژانویه باز بودند و کار مبادله را به انجام می‌رساندند؛
- زیرساخت‌های تکنولوژی اطلاعات برای همراهی با برنامه به خوبی ساماندهی شدند.

ج. جنبه‌های حقوقی

کلیه مصوبات قانونی ناظر بر اجرای برنامه رفرم تا پیش از اول ژانویه ۲۰۰۹ بر حسب لیر جدید ترکیه آماده شد. با شروع مرحله تعویض پول جدید و قدیم، میزان تبدیل تا پایان مارس به ۷۱ درصد، تا پایان ژوئن به ۸۶ درصد و تا پایان سپتامبر به ۹۳ درصد رسید. در نتیجه، مبادله اسکناس‌های قدیمی با سری‌های جدید تقریباً تا پایان فصل دوم به پایان رسیده بود.

۲-۳. مرحله دوم اصلاحات پولی بازگشت به لیر ترکیه

اقدامات آماده‌سازی برای مرحله دوم اصلاح پولی در فوریه ۲۰۰۵ آغاز شد که عبارت از تعیین اندازه‌ها، ویژگی‌های سیستم‌های پردازش‌گر اسکناس و ابعاد خودپردازها، همخوانی با تولیدکنندگان تجهیزات سیستم‌های پردازش‌گر،

دولت ترکیه برای اولین بار پیشنهاد تغییر واحد پول کشور را در سال ۱۹۸۰ به پارلمان ارائه کرد. همزمان با این اقدام، بسته اصلاحات اقتصادی خود را نیز با معرفی برنامه توسعه بر اساس استراتژی‌های نوین از ۲۴ ژانویه ۱۹۸۰ آغاز کرد

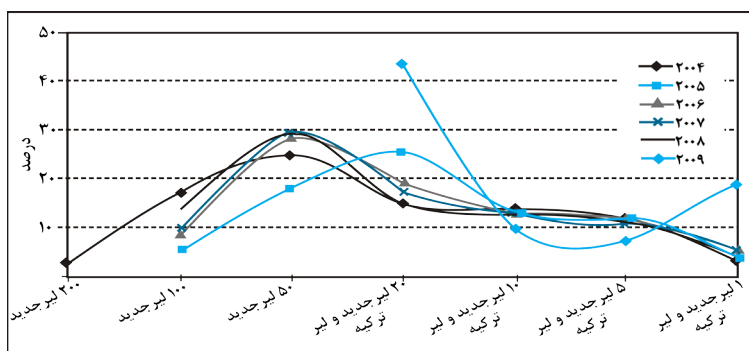
چک‌ها با تاریخ صدور پیش و یا پس از اول ژانویه ۲۰۰۹ با همان ارزش به لیر جدید ترکیه یا لیر ترکیه که تا پیش از اول ژانویه ۲۰۰۹ ارائه می‌شدند، به لیر جدید ترکیه پرداخت شوند؛ زیرا لیر ترکیه هنوز در گردش نبود. چنانچه این چک‌ها پس از اول ژانویه ۲۰۰۹ ارائه می‌شدند، به لیر ترکیه پرداخت می‌شدند. صادرکننده چک می‌توانست دفترچه چک منتشر شده به لیر جدید ترکیه را با حذف پیشوند «جدید» از لیر جدید ترکیه با یک امضا استفاده کند.

از دیگر اقدامات انجام شده در این حوزه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- وزارت مالیه با انتشار آگهی‌هایی در خصوص تغییرات ابزارهای ثبت پرداخت و نیز قواعد مورد موافقت شرکت‌ها که با توجه به سیستم‌های حسابداری بخش خصوصی مبتنی بر لیر جدید بود، موافقت نمود؛
- وزارت صنعت و تجارت در طول سال ۲۰۰۴ به طور ادواری به انتشار مجوزهایی برای نمایش برچسب قیمت‌ها به دو واحد پول (لیر و لیر جدید) و در طول سال ۲۰۰۵ به طور ادواری به انتشار درخواست‌نامه‌هایی برای نمایش قیمت‌ها به دو واحد پول پرداخت؛
- کدهای ISO برای لیر جدید منظور گردید؛
- نمونه‌هایی از اسکناس‌های جدید برای تولیدکنندگان سیستم‌های پردازش‌گر اسکناس‌های بانکی (شامل

خودپردازها و ایجاد هماهنگی بین نهادهای مالی و دولت بود. در مرحله دوم یک لیر منحصرأ به صورت سکه ضرب شد. در مرحله دوم و نهایی اصلاح پولی، از اول اسکناس‌ها و مسکوکات لیر ترکیه با اسکناس‌ها و مسکوکات لیر جدید ترکیه تا پایان سال ۲۰۰۹ به طور همزمان در گردش بودند؛ - در چرخه دوگانه (طی سال ۲۰۰۹)، کلیه

نمودار ۵ - کاهش اسکناس‌های در گردش (بر حسب سهم اجزا)

مأخذ: بانک مرکزی ترکیه

شعب بانکی، پول جدید را با پول قدیمی مبادله می‌کردند. یعنی همزمان هم پول قدیم را با لیر جدید و هم لیر جدید را با واحد پول جدید بدون ذکر نام «جدید» مبادله می‌نمودند؛ - همچنین اعلام شد که اسکناس‌ها برای یک دوره ۱۰ ساله و مسکوکات برای یک دوره یک‌ساله، از اول ژانویه ۲۰۱۰ قابل تعویض می‌باشد؛ - از اول ژانویه ۲۰۰۹، قیمت روی برچسب‌ها، تعرفه‌ها و لیست قیمت‌ها به لیر ترکیه نشان داده شدند؛ - هیچ‌گونه تغییری بر اعلام و یا ارزش نرخ‌های ارز تحمیل نشد؛ - تنها اسم پول تغییر یافت.

۴. مزیت‌های حذف صفر از لیر ترکیه

- بر مشکلات فنی و عملیاتی ایجاد شده در اثر صفرهای چندگانه غلبه شد. این عملیات، ساده‌سازی کلی در بیان ارزش‌ها و ذخایر پولی ایجاد نمود؛ - این عملیات منجر به ایجاد رضایت در مورد کاهش تورم و عزم بر کاهش دائمی آن به عده‌های تک‌رقمی شد؛

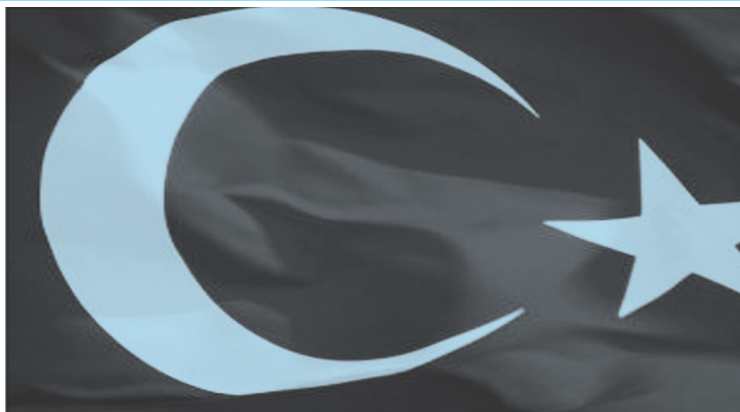
ژانویه ۲۰۰۹ اسکناس‌های لیر ترکیه با طرح‌های جدید، اندازه‌های تعدیل شده و مشخصات امنیتی پیشرفته وارد چرخه شدند.

- سهم ۱۰۰ (TRY) (دومین قطعه بزرگ) در گردش، از نظر ارزش نزدیک به ۴۳ درصد است، در حالی که از نظر تعداد قطع ۱۷ درصد است. - سهم ۲۰ (TRY) از ۸۵ درصد به ۷ درصد برحسب ارزش کاهش یافت. سهم آن از نظر قطع نیز از ۴۸ درصد به ۱۵ درصد کاهش پیدا کرد.

۳-۳. دوره‌های چرخه و چرخه همزمان

- اسکناس‌ها و مسکوکات ترکیه از ژانویه ۲۰۰۹ وارد گردش شدند. اسکناس‌های لیر جدید ترکیه (YTL) و مسکوکات فروش جدید (YKr) تا پایان سال ۲۰۰۹ معتبر بودند؛

در دسامبر ۱۹۹۹، ترکیه برنامه جدید اقتصادی خود را طراحی کرد که هدف آن کاهش تورم و بازگرداندن اعتماد عمومی به پول ملی بود. برنامه تحت نظارت صندوق بین‌المللی پول اجرا شد و در سه سال اول ۴ میلیارد دلار وام دریافت شد

دوباره اعتماد عمومی به پول ملی جلب شد.

تورم یک‌رقمی همراه با حذف صفرها اعتماد به پول ملی را افزایش داد؛

این اقدام عادت به نرخ‌های تورم تک‌رقمی را با کاهش مقاومت در مقابل انتظارات افزایش داد و به کنار گذاردن روش رجوع به گذشته کمک نمود. در واقع هر دو جنبه انتظارات تورمی و مقایسه با قیمت‌های گذشته را تخفیف داد؛

ارقام پایین تورم مانع از نیاز به اصلاح در ترکیب قطعات پول در یک دوره طولانی مدت شد؛

انتشار دو قطعه اسکناس لیر جدید با ارزش بالاتر، هزینه‌های چاپ اسکناس‌های بانکی و نیز حجم مبادلات بانک‌های تجاری و بانک مرکزی را کاهش داد؛

از آنجایی که سیستم انجمن جهانی ارتباطات مالی بین بانک‌ها اجازه ثبت مقادیر با حداکثر ۱۴ رقم را می‌دهد، لذا ثبت ارقام بزرگ با اشکال مواجه شده بود که با اجرای برنامه رفرم برطرف

۵. سیاست‌های کنونی بانک مرکزی ترکیه

بانک مرکزی ترکیه به منظور حفظ ثبات به دست آمده در بازار کالا (که به شکل ثبات در سطح عمومی قیمت‌ها و وجود تورم تک‌رقمی نمود یافته) و نظام پرداخت‌ها (که به مدد اجرای برنامه رفرم پولی حاصل گردیده است) سیاست‌های پولی خود را بعد از سال گذار که همان سال اجرای برنامه رفرم پولی (۲۰۰۵) بود، بر مبنای الگوی هدف‌گذاری تورم و نرخ ارز شناور به این صورت طراحی کرد که نرخ ارز به وسیله شرایط عرضه و تقاضا در بازار تعیین شود. در این زمینه مداخله فقط برای هموارسازی نوسان‌های نرخ ارز ناشی از تغییرات ناسالم قیمت صورت می‌گیرد و مناقصه‌های خرید برای بالا بردن ذخایر انجام می‌شود. در نمودار شماره ۶ خلاصه‌ای از چهارچوب سیاست‌گذاری‌های پولی بانک مرکزی ترکیه به تصویر کشیده شده است.

نمودار ۶- ساختار عملیاتی در هدف‌گذاری تورم

افق پیش‌بینی: ۱۲ فصل (در ابتدا ۶ فصل)
 دامنه ناطمینانی: به میزان ± 2 واحد درصد حول هدف
 افق هدف: افق‌های زمانی چندساله (۳ساله)

- ۶/۵ درصد برای سال ۲۰۱۰
- ۵/۵ درصد برای سال ۲۰۱۱
- ۵ درصد برای سال ۲۰۱۲

هدف نقطه‌ای: نرخ سالیانه تغییر در CPI پایان سال
 ■ به طور توأم با دولت تعیین می‌شود.
 ابزار سیاستی: نرخ بهره شبانه (CBT)
 بدنه تصمیم‌گیری: کمیته سیاست پولی و مجمع‌های
 از قبل اعلام شده ماهانه
 پیش‌بینی‌های تورمی: گزارش فصلی تورم

مأخذ: بانک مرکزی ترکیه.

نمودار ۷- سیاست های برقراری ارتباط با جامعه

- اصلی ترین ابزار ارتباطی، « گزارش فصلی تورم » شامل موارد زیر می باشد:
 - ✓ بحث در زمینه تحولات اخیر اقتصادی
 - ✓ پیش بینی تورم و شکاف تولید
 - ✓ علامت دهی مسیرهای آتی نرخ های سیاستی و عوامل ریسکی
- انتشار گزارش تورم همراه با مصاحبه مطبوعاتی توسط مسئولان بانک مرکزی
- انتشار فوری تصمیم های سیاستی گرفته شده و توضیح دلایل آن (ترجمه انگلیسی آن نیز تهیه می شود)
- انتشار خلاصه ای از صورت جلسات کمیته سیاست گذاری پولی طی هشت روز کاری (ترجمه انگلیسی تهیه می شود)
- تهیه یادداشت های فنی ماهانه در رابطه با (تحولات قیمت ها)
- ملاقات و مصاحبه با رسانه ها، نامه های عمومی، سخنرانی ها، ارائه ها، سمینارها، کنفرانس ها، گزارش های فنی و یادداشت های سیاستی به منظور همراه کردن افکار عمومی با اقدامات بانک مرکزی

مأخذ: مجموعه گزارش های ارائه شده از سوی بانک مرکزی ترکیه به هیئت بازدیدکننده از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۲۰۱۰).

پانوشته ها:

۱- هزار هزار میلیون (Quadrillion).

- 2- Monetary Aggregates.
- 3 -Yeni (New).
- 4 - VAT.
- 5 - Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT).

منابع و مأخذ

- 1- Bernholz, Peter & Kuger, Peter. (2008). The Success of Currency Reform to End Great Inflation: An Empirical Analysis of 34 High Inflation. Basel: University of Basel.
- 2- Civcir, Irfan. (2003). Money Demand, Financial Liberalization and Currency Substitution in Turkey. *Journal of Economic Studies*, 30 (5), 514-534.
- 3- Colmant, Francois. (2010). Talking Turkey, A Macroeconomic Analysis. From <http://www.personal.umich.edu/~kathrynd/turkey1.55.pdf>
- 4- Ferrari, L. & Lozza, E. (2005). Psychological Consequences Economic on Prices Expectations of the Currency as a Unit of Account. *Journal of psychology*, 26 (2), 313-325.
- 5- Hanke, Steve. (1998). How To Establish Monetary Stability in Asia. *The Cato Journal*. 17 (3), From <http://www.cato.org/pubs/journal/cj17n3-9.html>
- 6- <http://www.cato.org>
- 7- <http://www.gocurrency.com>
- 8- Mosley, Layna. (2005). Dropping Zeros, Gaining Credibility? Currency Redenomination in Developing Nations. University of North Carolina, from http://www.allacademic.com/meta/p40104_index.html
- 9- Results of the monetary program of the central Bank of Turkey for the first half of 1998 and the implementation of monetary policy for the second half of the year Available at <http://www.tcmb.gov.tr>